

LİBERAL PERSPEKTİF ANALİZ

SAYI: 25 • EKİM 2023

PİYASAYA MÜDAHALE VE SONUÇLARI

Prof. Dr. Mustafa Acar

FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION For Freedom.

Türkiye

LIBERAL PERSPEKTİF ANALİZ

Sayı: 25 • Ekim 2023

PİYASAYA MÜDAHALE VE SONUÇLARI

Prof. Dr. Mustafa Acar

© Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2023

Bu çalışma, Friedrich Naumann Vakfı Türkiye Ofisi (FNF Türkiye) tarafından desteklenmektedir. Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir Friedrich Naumann Vakfı Türkiye Ofisi (FNF Türkiye) ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin görüşlerini yansıtmaz.

Özgürlük Araştırmaları Derneği

Çankaya Mah., Atatürk Bul., No: 160 D: 10 Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 www.oad.org.tr info@oad.org.tr

[f](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) [ozgurlukarastirmalari](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) [ozgurlukar](https://twitter.com/ozgurlukar)

Tasarım ve Dizgi:
Serbest Kitaplar
serbestkitaplar.com

Prof. Dr. Mustafa Acar

Necmettin Erbakan Üniversitesi İktisat Bölümü
acar70@gmail.com | ORCID: 0000-0002-7426-6747

1965 yılında Karaman'da doğdu. 1986'da ODTÜ İktisat Bölümünden mezun oldu. Bir süre TÜİK ve T. İş Bankası'nda çalıştıktan sonra (1986-93), akademik kariyer yapmaya karar verdi. YÖK YLS bursu kazanarak 1994'te ABD'ye gitti. Purdue Üniversitesi İktisat Bölümünde master (1996) ve doktorasını tamamlayarak yurda döndü (2000). 2000-2011 yılları arasında mecburi hizmetini yerine getirdiği Kırıkkale Üniversitesi'nde iktisadi gelişme ve uluslararası iktisat alanında 2004 yılında doçent, 2009 yılında profesör oldu. Aynı üniversitede İktisat Bölüm Başkanlığı ve İİBF Dekanlığı gibi idari görevler üstlendi. 2011-2015 döneminde Aksaray Üniversitesi rektörü olarak görev yaptı. 2015 yılından bu yana Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi İktisat Bölümünde çalışmakta olan Prof. Acar, 2012 yılından beri Türkiye Bilimler Akademisi üyesidir.

Akademik ilgi alanları arasında genel denge analizi, bölgesel ekonomik entegrasyonlar, Avrupa Birliği, tarım ve tarım politikaları, ekonomik özgürlükler ve serbest piyasa ekonomisi bulunan Prof. Acar'ın 18'i İngilizce'den çeviri olmak üzere yayımlanmış toplam 40 kitabı, 67 kitap bölümü ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda bilimsel makalesi bulunmaktadır. Google Scholar'a göre alanında eserlerine en çok atıf alan Türkiyeli akademisyen olan (scholar.google.com/citations?view_op=search_authors&hl=tr&mauthors=label%3Aiktisadi_geli%C5%9Fme) Prof. Acar'ın telif eserleri arasında İktisadın Evrensel Yasaları, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyon, Türkiye ve Avrupa Birliği, Güncel İktisadi Tartışmalar, 2000'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi; çeviri eserleri arasında ise Milletlerin Zenginliği (Adam Smith), Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi (Joseph Schumpeter), Tercih Özgürlüğü (Milton & Rose Friedman), Tercih, Görünmez Kalp, Her Şeyin Bedeli (Russell Roberts) ve Anti-Kapitalist Safsatalar (Rainer Zitelmann) bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Özet	5
1. Giriş	6
2. Piyasaya Müdahale Şekilleri, Araçları ve Müdahalenin Kaçınılmaz Sonuçları	7
2.1. Vergiler	7
2.2. Teşvik ve Sübvansiyonlar	9
2.3. Taban Fiyat	10
2.3.1. Asgari Ücret Düzenlemeleri	10
2.3.2. Tarımsal Destekler	11
2.4. Tavan Fiyat	12
2.4.1. Temel Gıda Maddelerinin Fiyatlarının Sabitlenmesi	13
2.4.2. Kira Kontrolleri	14
2.4.3. Dış Piyasaya Yönelik Müdahaleler	14
2.5. Tarifeler	15
2.6. Kotalar	16
2.7. İthalat Yasakları	17
2.8. Döviz Kuru (Kambiyo) Kontrolleri	19
2.9. Sermaye Akımları Üzerinde Kontroller	20
2.10. Para Basma Tekeli	22
3. Sonuç	24

ÖZET

Piyasaya müdahale bütün dünyada son derece yaygın olup, dünyanın hiçbir yerinde tamamen kendi haline bırakılmış, müdahalesiz bir piyasa sözkonusu değildir. Piyasaya müdahalenin çoğu kulağa hoş gelen ve hükümetler tarafından sürekli dile getirilen çeşitli gerekçeleri vardır. Gelir dağılımında adalet, bebek endüstrileri koruma, milli güvenlik, işsizliği önleme, yerli ve milli sanayileri geliştirme, hazineye gelir sağlama bunlardan bazılarıdır. Yine piyasaya müdahale çok çeşitli araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Vergiler, sübvansiyonlar, tarifeler, kotalar, döviz kuru kontrolleri, ithalat yasakları, sermaye kontrolleri bu araçlar arasında sayılabilir. Bu çalışmada piyasaya müdahale şekilleri, bunların gerekçeleri, bunlar için kullanılan araçlar ve piyasaya müdahalenin kaçınılmaz sonuçları tartışılmakta, ekonomik özgürlüklerin temini ve toplumsal refahın artırılması için ne yapılması gerektiğine ilişkin öneriler sıralanmaktadır.

Anahtar kelimeler: piyasa, müdahale, vergiler, tarifeler, kotalar, ithalat yasakları, müdahalenin sonuçları.

ABSTRACT

Market intervention is very common in all over the world so that there is no place in the world where the markets are left intact or unrestricted without intervention. There are several reasons as to why governments should intervene, many of which may sound good at a first glance: equality in income distribution, protecting infant industries, national security, reducing unemployment, promoting domestic and national industries, increasing public revenues, etc. Similarly, market interventions are conducted through several measures: taxes, subsidies, tariffs, quotas, foreign exchange controls, import bans, restrictions on capital movements, etc. This study discusses various types of market interventions, reasons put forward to justify them, basic instruments used, and the unavoidable consequences of market intervention, proposing suggestions on what should be done to secure economic freedoms and increase social welfare.

Key words: market, intervention, taxes, tariffs, quotas, import bans, consequences of market intervention.

Aynen doğa yasaları ya da fizik kanunları gibi, iktisadın da kişilerin keyfine bağlı olmayan, hepimizi bağlayıcı, hükmünü her zaman ve her yerde icra eden evrensel yasaları vardır.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada devletlerin dünyanın her yerinde hemen her gün yaptıkları piyasaya müdahalelerin şekli, bunlar için ileri sürülen gerekçeler, piyasaya müdahale amacıyla kullanılan araçlar ve bu müdahalelerin kaçınılmaz sonuçları tartışılmaktadır. İstisnasız bütün vatandaşların günlük hayatı, satın alma gücü, ekonomik bağımsızlığı ve gelir yaratma imkânları piyasaya devletler ya da hükümetlerce yapılan müdahalelerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu nedenle, devletlerin piyasaya müdahale amaçları, araçları ve müdahale şekillerinin neler olduğu ve bunların hayatımızı çeşitli biçimlerde etkileyen kaçınılmaz sonuçlarının bilinmesi hayati önem taşımaktadır.

Türkçede “Hiç kimse ayranım ekşi demez” şeklinde veciz bir söz vardır. Buna göre kimse elindeki malın kalitesizliğini, zararlı yönlerini veya yaptığı bir eylemin kötü niyetle yapıldığını kabul etmek istemez. Devletler, hükümetler ya da daha genelde kamu otoriteleri dünyanın istisnasız her ülkesinde her gün piyasalara çok çeşitli araçlarla müdahale ederler. Niçin piyasaya sürekli müdahale edildiğini sorsanız, verecekleri cevap, bu müdahalelerin hepimizin kulağına gayet hoş gelen, kimsenin kolay kolay itiraz edemeyeceği, halkın menfaatlerini gözettiği ileri sürülen, hayırlı amaçlarla yapıldığıdır. Bu hayırlı amaçlar arasında gelir dağılımında adalet, gıda arz güvenliği, çiftçilerin desteklenmesi, işsizliğin önlenmesi, ihracatın teşviki, yerli ve milli sanayilerin korunması ve ekonominin canlandırılması en sık tekrarlanan amaçlar olarak sıralanabilir.

Piyasaya müdahalenin araçları ve şekilleri de çok çeşitlidir: vergiler, teşvik ve sübvansiyonlar, taban fiyat, tavan fiyat, asgari ücret düzenlemeleri, kira kontrolleri, fiyat denetimleri, tarifeler, kotalar, ithalat yasakları, döviz kuru kontrolleri, sermaye akımı kontrolleri vb. gibi.

Ancak aynen doğa yasaları ya da fizik kanunları gibi, iktisadın da kişilerin keyfine bağlı olmayan, hepimizi bağlayıcı, hükmünü her zaman ve her yerde icra eden evrensel yasaları vardır (Acar, 2018a). Bunlardan üçü, bu çalışmanın konusu bağlamında özellikle önemlidir. 1) Hiçbir şey bedava değildir, her şeyin bir bedeli vardır, 2) Her şeyin bir fırsat maliyeti vardır, her tercih bir vazgeçiş, 3) Piyasaya müdahalenin görünmeyen, niyetlenilmemiş sonuçları vardır. Dolayısıyla, ne kadar hayırlı ve kulağa hoş gelen amaçlarla yapılırsa yapılsın, piyasaya müdahalelerin bir bedeli, bir fırsat

maliyeti ve öngörülmeven, arzu edilmeyen, başlangıçtaki müdahale amaçlarıyla çelişen, niyetlenilmemiş sonuçları vardır.

Bu çerçevede bu çalışma kamusal otoritelerin “hayırlı” amaçlarla piyasaya müdahale şekillerini, bunun için kullanılan araçları ve bunların kaçınılmaz sonuçlarını ele almaktadır. İzleyen bölümde on madde altında piyasaya müdahale yöntem ve araçları ile bunların sonuçları irdelenmektedir. Sonuç bölümü konuyu özetlemekte ve ekonomik özgürlüklerin temini, refahın artırılması ve piyasaya müdahale bağlamında ideal durumun ne olduğuna işaret etmektedir.

2. PİYASAYA MÜDAHALE ŞEKİLLERİ, ARAÇLARI VE MÜDAHALENİN KAÇINILMAZ SONUÇLARI

Hiçbir piyasa başıboş, kendi haline bırakılmaz, hiçbir müdahale halkın gözünde bu müdahaleyi meşrulaştıracak bir gerekçe sunulmadan yapılmaz. Ayrıca piyasaya müdahalenin yapılmasını sağlayan çok sayıda araç vardır. Bu bölümde piyasaya müdahale amacıyla dünyada en yaygın olarak kullanılan başlıca araçlar, bunların gerekçeleri ve müdahalenin doğurduğu sonuçlar irdelenmektedir.

2.1. Vergiler

Vergiler bütün devletlerin piyasaya müdahale için kullandığı en yaygın, en daimi, en sorgulanmaz araçtır. Bir devletin, hükümetin ya da kamusal otoritenin egemenlik sembolleri arasında para basma tekelinin yanı sıra vergi salma yetkisi de vardır. Vergiler “doğrudan vergi” olarak beyannameler yoluyla vergi mükelleflerinden doğrudan alınabildiği veya ücret ve maaş gelirin e sahip olanlardan kaynağında kesilebildiği gibi, alış-veriş sırasında malların fiyatlarına ilave edilmek suretiyle “dolaylı” olarak da tahsil edilebilir.

Devletin temel gelir kaynağı vergilerdir. Vergilerin temel amacı kamu hizmetlerinin finansmanıdır. Bir devlet güvenliği sağlamak, adalet dağıtmak, sağlık ve eğitim hizmetleri sunmak ve altyapı yatırımları yapabilmek için finansman kaynağına ihtiyaç duyar. Bu bağlamda kamu otoritelerinin en birincil, daimi, kalıcı ve güvenilir gelir kaynağı vatandaşlardan topladığı vergilerdir. Devletler topladıkları vergileri kamu harcamalarını finanse etmenin yanı sıra, “sosyal adalet” adına belirli toplum kesimleri arasında geliri yeniden dağıtmak, belirli kesimlere rant aktarmak, belirli kesimleri zayıf-

Vergiler gayet masum şekilde zorunlu kamusal hizmetleri finanse etmek için kullanılabilceği gibi, belirli kesimleri, sektörleri ya da firmaları zora sokmak amacıyla kötüye de kullanılabilir.

latmak, belirli firmaları iflas ettirmek, belirli firmaları piyasadan çekilmeye zorlamak gibi çok çeşitli amaçlar için işlevsel bir araç olarak kullanabilirler. Zira iktisadın evrensel yasalarından birinin dediği gibi “teşvik ederseniz daha fazlasını, caydırırsanız daha azını alırsınız” (Acar, 2018a). İktisadi faaliyetleri caydırmanın, bir sektörü zora sokmanın, bir firmayı iflasa sürüklemenin en kestirme yollarından biri, caydırıcı vergilerdir. Kısaca vergiler gayet masum şekilde zorunlu kamusal hizmetleri finanse etmek için kullanılabilceği gibi, belirli kesimleri, sektörleri ya da firmaları zora sokmak amacıyla kötüye de kullanılabilir.

Vergilerin bir suiistimal aracı olarak kullanılamaması için devletin sınırlı, şeffaf ve hesap verebilir olması, bunun için de yargının tarafsız ve bağımsız olduğu hukuk devletinin yerleşmiş olması hayati bir önem taşımaktadır. Öteki her alanda olduğu gibi keyfi biçimde vergi salma yetkileri anayasa ve yasalarla sınırlandırılmış, topladığı vergileri nereye harcadığı konusunda hesap verebilen sınırlı ve şeffaf devletin vatandaşlardan ödeme güçleriyle orantılı olarak belirli bir miktarda vergi toplaması gayet anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir şeydir. Bir devletten beklenen temel hizmetler olarak iç ve dış güvenlik, adalet dağıtımı, yasaların uygulanması ve özgürlüklerin garanti altına alınmasının yanı sıra, büyük altyapı yatırımlarının finansmanı için kaynağa ihtiyaç vardır ve yukarıda da belirtildiği gibi vergiler en güvenilir kamu finansman kaynağıdır. Ancak, hukuk devleti tesis edilmez, devlet sınırlı, şeffaf ve hesap verebilir bir mekanizmaya dönüştürülmezse vergiler kolayca bir zulüm aracına dönüştürülebilir.

James Buchanan öncülüğünde gelişen Anayasal İktisat ekolü devlet ve bireyin siyasal hak ve özgürlüklerinin yanı sıra devletin ekonomik hak, yetki, görev ve sorumlulukları ile bireylerin ekonomik hak ve özgürlüklerinin de anayasal metinler çerçevesinde ele alınmasını ve devletin yalnızca siyasi değil iktisadi etkinlik alanının da anayasal düzeyde sınırlanmasını öngörmektedir (Demir ve Acar, 2020: 18). Bu bağlamda keyfi vergilendirme, vergi yasalarıyla sık sık oynama, ayrımcı vergilendirme, ödeme gücüyle orantılı olmayan vergilendirme, gelir dağılımında –aslında eşitliği kastedip- “adalet” sağlamak gibi kulağa hoş gelen bir amaç adına çok çalışan, yenilikçi, yaratıcı, üretken ve bunun sonucu olarak da serbest piyasa koşullarında çok kazanan kesimleri ağır biçimde vergilendirip, toplanan vergilerin önemli bir kısmını çalışmayan, başkasının sırtından geçinmeyi tercih eden kesimlere aktarma yoluna gitmek, bir toplumda adalet duygusunu zedeler, güveni sarsar, çalışma şevkini kırar. Böylece vergiler çalışkanlığı

ve yaratıcılığı cezalandırırken tembelliği, parazitliği ve başkasının sırtından geçinmeyi özendiren bir araç haline gelebilir. Laffer'in 20. Yüzyılda,¹ büyük Müslüman düşünür İbni Haldun'un (1332-1406) ise çok daha önceleri, 14. Yüzyılda isabetle vurguladıkları gibi, vergilendirmede aşırıya kaçmak vergi gelirlerini artırmaz, aksine iktisadi faaliyetleri caydırmak suretiyle üretimi, geliri, dolayısıyla vergi gelirlerini de azaltır.

2.2. Teşvik ve Sübvansiyonlar

Devletlerin piyasaya müdahale araçlarından biri de teşvik ve sübvansiyonlardır. Sübvansiyonlar özü itibarıyla negatif vergilerdir. Vergileri devlet vatandaşlardan alırken, sübvansiyonları devlet vatandaşa verir. Teşvik ve sübvansiyonların amaçları yatırımları teşvik etmek, belirli sektörleri veya belirli bölgeleri iktisadi açıdan canlandırmak, üretim maliyetlerini aşağı çekmek suretiyle belirli ürünlerin üretimini artırmak sayılabilir. Başlıca teşvik ve sübvansiyonlar arasında yatırım teşvikleri (bedava arsa, ucuz kredi, vergi muafiyeti vb.) ile tarımsal destekler (mazot desteği, gübre desteği, tarla desteği, ürün desteği vb.) sayılabilir.

Teşvik ve sübvansiyonlar da sınırlı olmak, kişiye veya firmaya özel olmak, seçici olmak, geçici olmak ve şeffaf yöntemlerle uygulanmak şartıyla nispeten kabul edilebilir, en azından anlaşılabilir müdahale araçlarıdır. Gelişmişlik açısından bölgeler arasındaki eşitsizliğin azaltılması, hassas ya da kritik önem taşıyan bazı ürünlerin üretiminin artırılması vb. amaçlarla zaman zaman teşvik ve sübvansiyonlara başvurulabilir. Ancak yukarıda vurgulandığı üzere sınırlı, şeffaf, hesap verebilir devletin tesis edilmediği yerlerde, demokrasi ile yönetilen ülkelerde seçim ekonomisi kapsamında teşvik ve sübvansiyonlarda da ölçünün kaçırılması, yeterli denetim yapılmaması ve amaç dışı kullanımlara göz yumulması çok muhtemeldir. Bu ise kamu kaynaklarının israf edilmesi, bütçe ve kamu finansman açıklarının büyümesi ve parasal genişleme baskısının artması anlamına gelmektedir.

Teşvik ve sübvansiyonlar da sınırlı olmak, kişiye veya firmaya özel olmamak, seçici olmak, geçici olmak ve şeffaf yöntemlerle uygulanmak şartıyla nispeten kabul edilebilir, en azından anlaşılabilir müdahale araçlarıdır.

¹ Arz Yanlı İktisat ekolünün önemli isimlerinden biri olan ABD'li iktisatçı Arthur Laffer 1974 yılında –daha sonraki yıllarda “Laffer Eğrisi” adıyla anılacak- bir eğri geliştirmiş ve vergi oranlarını sürekli artırmanın devletin vergi gelirlerini artırmayıp, aksine daha da azaltacağını ileri sürmüştür. Arz Yanlı İktisatçılar tarafından sistemleştirilen bu görüş 1980'li yıllarda ABD'de Reagan yönetimince uygulamaya konan vergi indirimlerine kaynaklık etmişti (<https://www.investopedia.com/terms/laffercurve.asp>). Aynı gerçeği Müslüman düşünür İbn Haldun, Mukaddime adlı ünlü eserinde, 14. Yüzyıl gibi oldukça erken bir dönemde dile getirmiş, vergileri aşırı yükseltmenin iktisadi faaliyetleri caydırıp vergi gelirlerini de olumsuz etkileyeceğini söylemişti (İbn Haldun, 2018).

Asgari ücret düzenlemeleri bağlamında piyasaya müdahalenin niyetlenilmemiş sonucu, işsizliktir.

2.3. Taban Fiyat

Devletlerin yaygın olarak kullandığı piyasaya müdahale araçlarından biri de taban fiyat uygulamasıdır. Buna göre kamu otoritesi yine kulağa hoş gelen hayırlı amaçlarla bir malın, ürünün, ya da üretim faktörünün fiyatını ya da bedelini belirli bir asgari (minimum) düzeyde sabitler; fiyatın bunun altına düşmesine izin verilmez, düşerse müdahale edilir. Amaç üreticileri veya ücretle geçinen vasıfsız işçileri gözetmek, gelir dağılımını iyileştirmektir. Tahmin edilebileceği gibi, bu uygulamanın en sık yapıldığı iki alandan biri tarımsal destekler, diğeri ise asgari ücret düzenlemeleridir.

2.3.1. *Asgari Ücret Düzenlemeleri*

Türkiye’de ekonomi gündeminden hemen hiç düşmeyen bir konu asgari ücret konusudur. Asgari ücret düzenlemeleriyle devlet vasıfsız bir işçiye ödenmesi gereken aylık minimum ücreti belirler; bu ücretin altında ücret ödenmesine izin vermez; buna yeltenen işyerleri ve işverenler cezalandırılır. Bu bağlamda taban fiyat uygulamasının en önemli, yaygın iki uygulamasından biri asgari ücret düzenlemeleridir. Amaç ilk bakışta kimsenin kolay kolay karşı çıkamayacağı bir amaçtır: herkesin asgari bir gelir düzeyine ulaşmasını sağlamak, vasıfsız işgücünü korumak, herkese asgari bir refah düzeyi garanti etmek.

Oysa iktisadın evrensel yasası gereği piyasaya müdahalenin görünmeyen ve niyetlenilmemiş sonuçları vardır (Acar, 2018a). Asgari ücret düzenlemeleri bağlamında piyasaya müdahalenin niyetlenilmemiş sonucu, işsizliktir. İşgücü arz-talebi, sektörel koşullar ve verimlilik gibi öteki piyasa koşullarından bağımsız olarak belirlenecek, piyasanın kaldırabileceği düzeyin üzerinde tespit edilen bir asgari ücretin kaçınılmaz sonucu işsizliğin artmasıdır. Çünkü işyerini ayakta tutabilmek için kâr etmek zorunda olan, rasyonel iktisadi koşullar çerçevesinde hareket etmek durumunda olan bir patronun bir işçiye verebileceği maksimum ücret, o işçinin ürettiği ürünün piyasa değeri, yani işçinin patrona kazandırdığıdır. İşçinin ürettiği ürünün piyasa değerini (iktisadi terimlerle ifade etmek gerekirse, “işgücünün marjinal ürün değeri”ni) aşan bir asgari ücret firmaya zarar ettirir. Maliyetlerini karşılayamayıp zarar eden bir firmanın akıbeti ise piyasayı terk etmek, yani kapanmaktır.

İşgücü verimliliği dikkate alınmadan çoğu zaman siyasi pazarlıklar sonucu hükümet tarafından piyasanın kaldıramayacağı düzeyde bir asgari ücret

belirlendiği gün rasyonel bir patronun yapacağı şey vasıfsız işgücünü çağırıp ya kayıtdışı olarak resmi asgari ücretin altında bir ücretle çalışmaya razı olmasını, ya da kendisine başka bir iş bulmasını istemektir. Başka bir deyişle, gerçekçi olmayan asgari ücret düzenlemelerinin kaçınılmaz sonucu kayıtdışı ekonomi ya da işsizliğin artmasıdır.

Kısaca piyasa koşullarıyla uyumlu olmayan asgari ücret düzenlemeleri kayıtdışı ekonomiyi büyütür, işsizliği artırır, niteliksiz işgücünün bir kısmını işsiz bırakır. İronik bir şekilde, işini ilk kaybedecek olanlar, tam da en başta asgari ücretle ilgili yasal düzenlemelerin kendilerini korumak için yapıldığı insanlar, yani vasıfsız elemanlardır. İktisadın evrensel yasaları işbaşındadır: piyasaya müdahalenin görünmeyen ve niyetlenilmemiş sonuçları vardır.

2.3.2. Tarımsal Destekler

Taban fiyat uygulamasının diğer tipik örneği ise tarım kesimini desteklemek, tarımsal üretimi teşvik ve çiftçi gelirlerini artırmak gibi “hayırlı” amaçlarla yapılan, tarım ürünlerine piyasanın yani arz-talep koşullarının kaldıracabileceğinden daha yüksek fiyat garanti etmektir. Böylelikle çiftçilerin eline daha yüksek fiyatlarla satılacak ürünlerden kaynaklı olarak daha yüksek gelir geçecektir. Genel olarak sanayi ve hizmetler kesimine kıyasla daha düşük gelir düzeyine sahip tarım kesimi bu suretle desteklenmiş, gelir dağılımındaki eşitsizlik azaltılmış olacaktır.

Ancak seçici davranılmaz, kapsamı sınırlı tutulmazsa, o takdirde ortaya çıkacak sonuç ürün fazlası, kamu finansman açıklarının büyümesi ve enflasyonist bir sürece girilmesidir. Uygulamada sık sık karşılaşılan durum, seçim ekonomisi ve oy kaygılarının devreye girmesi gibi nedenlerle çoğunlukla yapılan şey, tarımsal destekler konusunda ölçünün kaçırılması, destek kapsamına alınan ürün sayısının giderek artmasıdır. Piyasadaki arz-talep dengesi gözetilmeden verilecek yüksek taban fiyatlarının özendirilmesiyle zaman zaman ormanları tahrip etme pahasına genişletilen tarlalarda üretilen ürün fazlası, devlet garantisi verildiği için Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) gibi kamusal alım kuruluşları tarafından satın alınmakta, bedeli Hazine'den aktarılmak şartıyla kamu bankaları aracılığıyla finanse edilmektedir. Bu ise kamu finansman açıklarını büyütmektedir. Türkiye'nin ekonomik krize girdiği yıllarda öne çıkan sorunlardan biri yüksek kamu finansman açıkları sorunu olup, bunun kaynaklarından biri de taban fiyat üzerinden aktarılan kaynaklardır.

Türkiye'nin ekonomik krize girdiği yıllarda öne çıkan sorunlardan biri yüksek kamu finansman açıkları sorunu olup, bunun kaynaklarından biri de taban fiyat üzerinden aktarılan kaynaklardır.

Kamu finansman açıklarını kapatmanın, her biri diğerinden daha kötü olumsuz yan etkileri ve istenmeyen sonuçları olan, üç yolu vardır.

Bunlardan birincisi karşılıksız para basmaktır ki, bunun kaçınılmaz sonucu enflasyondur. Enflasyonun hem ekonomik hem de sosyal olarak çok sayıda olumsuz etkisi vardır. Bunlardan bazıları hayat pahalılığının artmasına bağlı olarak alım gücünün azalması, özellikle dar ve sabit gelirlilerin yoksullaşması, gelir dağılımının bozulması, borçlu-alacaklı ve işçi-işveren arasında haksız gelir transferlerinin olması, öngörülebilirliğin azalması, nihayet fiyat sinyallerinin işlev görmez hale gelmesinin sonucu olarak kaynak dağılımında etkinliğin bozulması olarak sıralanabilir.

Kamu finansman açıklarını kapatmanın ikinci yolu, vergileri artırmaktır. Bunun sonucu da vatandaşların, daha özelde vergi mükelleflerinin kazancının daha fazlasına hükümetin el koyması, dolayısıyla vatandaşın alım gücünün azalması, talebin düşmesi, piyasanın durgunlaşmasıdır.

Üçüncü yol içerden veya dışardan borçlanmaktır. İçerden, yani ülke içinde yerleşik kişilerden borçlanmanın sonucu piyasadaki finansal kaynakların Hazine tarafından talep edilmesi nedeniyle özel sektörün yatırımlarının finansmanı için ihtiyaç duyduğu kaynakların kısılaşması, paraya olan aşırı talep nedeniyle faizlerin artması, bunun özel sektör yatırımlarını caydırması, yani devlet büyürken özel sektörün küçülmesidir. İktisat literatüründe “dışlama etkisi” olarak adlandırılan durum, devlet büyürken özel sektörün küçülmesi, finansal kaynakların çoğuna hükümet el koyduğu için özel sektör yatırımlarının azalmasıdır. Yatırımların azalmasının sonucu ise ekonomik büyüme hızının yavaşlamasıdır. Dışardan borçlanmanın en önemli olumsuz etkisi ülke riskini artırması, uluslararası ve bölgesel sorunlar karşısında bağımsız bir dış politika izleme kapasitesini sınırlaması, ülkenin manevra kabiliyetini daraltmasıdır.

2.4. Tavan Fiyat

Yine hükümetler tarafından yaygın olarak başvurulan bir piyasaya müdahale aracı da tavan fiyat uygulamasıdır. Buna göre kamu otoritesi yine kulağa hoş gelen hayırlı amaçlarla bir malın ya da ürünün fiyatını belirli bir maksimum düzeyde sabitler. Tavan fiyat uygulamasının iki tipik örneğinden biri temel gıda maddelerinin fiyatlarının sabitlenmesi, diğeri ise kira kontrolleridir.

2.4.1. Temel Gıda Maddelerinin Fiyatlarının Sabitletmesi

Bu uygulama bağlamında çoğunlukla dile getirilen amaç, temel gıda maddelerinin fiyatlarını düşük belirlemek suretiyle yoksulları gözetmek, herkesin temel gıda maddelerine ucuz bir fiyatla erişimini mümkün kılmaktır. Bu çerçevede belirli ürünlerin fiyatları piyasa arz ve talep koşulları gözeticmeden, olması gereken fiyatın altında bir seviyede belirlenir. Devletin belirlediği tavan (maksimum) fiyatın üzerinde bir fiyatla bu ürünleri satanların cezai yaptırımlara muhatap olacağı ilan edilir.

Ne var ki, iktisadın evrensel yasaları doğal olarak yine devreye girer, fiyatı ucuz gören pek çok kişi ihtiyacından fazla almaya kalkar. Düşük fiyatlar bir yandan üretimi caydırıp arzı azaltırken, bir yandan da aşırı talebe yol açar. Azalan üretim ve aşırı talep sonucu piyasada mal kalmaz. Başka bir deyişle tavan fiyat uygulamasının kaçınılmaz sonucu kıtlıklar, kuyruklar ve kuyruklarda çıkan kavgalardır.

Tavan fiyat uygulamasının kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan kıtlık sorununu aşmanın, talebi karşılaması imkânsız kıt miktardaki malları çok sayıda talipli arasında dağıtmanın 4 muhtemel yolu vardır: 1) Tayınlama, 2) Önce gelen alır yöntemi, 3) Torpil, 4) Karaborsa.

Tayınlama kamu otoritesinin hane halkı fert sayısını dikkate alarak her haneye belirli bir miktar tayin etmesidir. Karne yöntemi de denen bu yöntemle her haneden bir temsilci, elindeki karneyi göstererek tayin edilen hissesini alır.

İkinci yöntem tüketiciler arasında bir koşturmacaya dönüşen, mal bitmeden sabahın erken saatlerinde mağaza önünde kuyruklar oluşturan, erken gelenin malı aldığı, “sona kalanın donakaldığı,” zaman zaman kimin daha erken geldiği konusunda kavgaların çıktığı, toplumsal huzuru bozan bir yöntemdir.

Üçüncüsü etkili ve yetkili mevkilerde bulunan kişilerin tanıdıklarının eline tutuşturduğu “hamil-i kart yakınımıdır, gereği..” mesajı taşıyan kartlar üzerinden dağıtımın yapıldığı, torpilli müşterilerin malı götürdüğü, torpil bulamayanların ortada kaldığı yöntemdir.

Dördüncü ve sonuncu dağıtım yöntemi, resmi yasakları aşmanın yolu olarak piyasanın ürettiği bir çözüm yolu olarak nitelendirilebilecek “kara borsa” yöntemidir (Acar, 2007). Kara borsa yönteminde resmi fiyatın çok üstünde, tavan fiyat hiç konmasaydı oluşacak fiyatın da oldukça üzerin-

Tavan fiyat uygulamasının kaçınılmaz sonucu kıtlıklar, kuyruklar ve kuyruklarda çıkan kavgalardır.

Kara borsa yönteminde resmi fiyatın çok üstünde, tavan fiyat hiç konmasaydı oluşacak fiyatın da oldukça üzerinde, sadece parası çok olanların ödeyebileceği bir fiyat oluşmakta, çoğu zaman işin içine mafya da karışmaktadır.

de, sadece parası çok olanların ödeyebileceği bir fiyat oluşmakta, çoğu zaman işin içine mafya da karışmaktadır. Kısaca iktisadın evrensel yasası işlemekte, piyasaya müdahalenin ciddi niyetlenilmemiş sonuçları ortaya çıkmaktadır.

2.4.2. Kira Kontrolleri

Tavan fiyat uygulamasının ikinci tipik örneği, yine Türkiye'nin sık sık gündemine gelen, yüksek enflasyon karşısında devreye sokulan tedbirler bağlamında hâlihazırda da gündemde olan, kira kontrolleridir. Buna göre hükümet kira artışlarının maksimum hangi oranda yapılabileceğini belirlemede, bu oranı aşan kira artışları yapan ev ya da işyeri sahipleri cezalandırılmaktadır. Amaç sözde düşük gelirli kişilerin de konut kiralayabilmesi, barınaksız kalmamasıdır.

Kira kontrollerinin de benzer şekilde istenmeyen, nahoş sonuçları vardır. Konut arzının azalması, ev sahibi-kiracı ilişkilerinin gerilmesi, kanunun boşluğunu bulmak ve kiralari dolaylı yollarla artırmak için (eve birkaç parça mobilya koyup “dayalı döşeli” farkı almak gibi) çeşitli kanundışı yollara başvurmak söz konusu istenmeyen sonuçlar arasında sayılabilir.

2.4.3. Dış Piyasaya Yönelik Müdahaleler

Buraya kadar irdelenen müdahale yöntemleri daha çok iç piyasaya yönelik müdahalelerdi. Oysa devletler ve hükümetler sadece iç piyasaya değil, dış piyasaya, dış dünya ile ekonomik ve ticari ilişkilere müdahale konusunda da envai çeşit yol, yöntem ve araç geliştirmekte oldukça mahirdirler.

Dış piyasalara ya da dış ekonomik ilişkilere dönük devlet müdahalelerinin en meşhurları dış ticaret engelleridir. Bu bağlamda dış ticaret politikaları esasen ikiye ayrılır: serbest ticaret politikaları, korumacılık politikaları.

Serbest ticaret politikası adı üzerinde dış ticaretin serbestçe yapılmasını mümkün kılan dış ticaret üzerine çeşitli engellerin konmadığı, dış ülkelerle mal ve hizmetlerin engelsiz olarak alınıp satılabilmesini öngören politikadır. Korumacılık politikası ise dış ticaretin çeşitli araçlarla engellendiği ya da kısıtlandığı politikadır. Uygulamada yüzde yüz serbest ticaret politikası uygulayan ülke pek yoktur. Hemen her ülke şu veya bu oranda dış ticaret üzerinde çeşitli engeller ve kısıtlar öngören korumacılık politikalarını benimsemektedir.

Devletler ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlarla dış ticarete müdahale ederler. Aynen tamamen serbest bir piyasa dünyanın hiçbir ülkesinde olmadığı gibi, tamamen serbest bir dış ticaret de hiçbir ülkede yoktur. Dış ticarete müdahalenin başlıca amaçları şu şekilde sıralanabilir: dış ödemeler dengesizliklerinin giderilmesi, dış rekabetten korunma, ekonomik kalkınma/sanayileşme, rekabet, liberalizasyon, iç ekonomik istikrar (işsizlik ve enflasyonla mücadele) ve hazineye gelir sağlama, dış piyasalarda monopol gücünden yararlanma, kendine yeterlik, sosyal ve siyasal nedenler (Seyidoğlu, 2017).

Uygulamada dış ticarete liberalleştirme ve rekabetin önünü açma ve dünya ile bütünleşme amacıyla müdahaleler nadirattandır. Müdahaleler daha çok dış ticaretin kısıtlanması ya da engellenmesi amacıyla yapılmaktadır. Ülkeler arasında yapılan mal ve hizmet ticaretinin kısıtlanması için getirilen başlıca gerekçeler, yani korumacı dış ticaret politikalarının nedenleri arasında şunlar sayılabilir: yerli ve milli sanayilerin teşviki, bebek endüstrilerin korunması, milli güvenlik, kendine yeterlik, işsizliğin azaltılması, çevre kirliliğinin önlenmesi, dampinge karşı koruma, kalkınma stratejilerine destek, çocuk işgücünün önlenmesi, serbest ticaret yerine “adil” ticaret, iç pazarın yerli firmalara tahsisi, hazineye döviz geliri sağlanması (Acar, 2018a).

Korumacı dış ticaret politikaları, yani dış ticareti kısıtlamak amacıyla piyasaya yapılan müdahaleler için kullanılan çok sayıda araç bulunmaktadır. Bunların başlıcaları tarifeler, kotalar, çoklu döviz kuru uygulamaları, yerli kota oranları, ithal ikamesine dönük sanayilere sağlanan sübvansiyonlar, teknik standartlar, sağlık standartları, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve bağlı ticaret olarak sıralanabilir (Seyidoğlu, 2017).

Aşağıda dış ticaretin kısıtlanması amacıyla en yaygın olarak kullanılan araçlar kısaca irdelenmektedir.

2.5. Tarifeler

Tarifeler malların sınırdan ülkeye girerken tahsil edilen gümrük vergileridir. Tarifeler başlıca iki yolla tahsil edilmektedir: malın birimi (fiziksel miktarı) üzerinden birim başına alınan sabit vergiler ve malın değeri üzerinden alınan yüzdesel vergiler.

Bu amaçla hükümet ya da ilgili kamu otoriteleri tarafından ayrıntılı tarife cetvelleri hazırlanır; hangi ülkeden ithal edilecek hangi maldan ne oranda gümrük vergisi tahsil edileceği tespit edilir. Bu cetveller genellikle her yıl,

Hemen her ülkede gümrük memurluğunun en cazip yerler arasında bulunması doğrudan rant paylaşımı, normal maaş dışında –illegal de olsa- ek gelir sağlama ve “köşeyi dönme” imkânının olmasıyla ilgilidir.

ya da birkaç yılda bir olmak üzere sık sık yenilenir. Her şey mevzuatta öngörüldüğü gibi işler, rüşvet-yolsuzluk gibi aksilikler olmazsa, yapılan ithalattan tarife cetvellerinde öngörüldüğü şekilde vergi tahsil edilir, bu yolla toplanan vergiler de hazineye gelir kaydedilir.

Oysa yaprağın bir de öteki yüzü vardır. Öteki yüzünde dış ticareti kısıtlamaktan doğan rantlar, bu rantların paylaşımı konusunda yaşanan kavgalar, gerilimler, rüşvet ve yolsuzluklar vardır. Hemen her ülkede gümrük memurluğunun en cazip yerler arasında bulunması doğrudan rant paylaşımı, normal maaş dışında –illegal de olsa- ek gelir sağlama ve “köşeyi dönme” imkânının olmasıyla ilgilidir.

2.6. Kotalar

Tarifeler kadar olmasa da, yine yaygın biçimde kullanılan bir dış ticaret engeli olan kotalar, ithal edilecek malların miktarı üzerine getirilen kısıtlamalar ya da miktar sınırlamalarıdır. Buna göre yine ilgili kamu otoritesi hangi ülkeden ithal edilecek hangi malların bir yıl içinde en fazla ne kadar olabileceğini tespit ve ilan eder. Bu durumda isteyen herkes kafasına göre ya da istediği miktarda ithalat yapamaz. Miktar sınırlamalarına uyulabilmesi için, resmi otoriteler tarafından ithalat kotalarının ithalatçı firmalara tahsis edilmesi gerekir. Bu ise kolay ve sorunsuz bir süreç değildir. İthalat lisanslarını dağıtacak olan kamu otoritesi ile ithalat lisansı almak isteyen firmalar arasında yine birtakım yasadışı pazarlıkların, rüşvet alış-verişinin olması muhtemeldir.

Uygulanma yöntemi her ne kadar farklı olsa da, esasen tarifeler ile kotalar doğurduğu sonuçlar itibariyle birbirine çok benzer. Her ikisi de ithalatı caydırıcı, ithalat miktarını azaltıcı rol oynar. Her ikisi de iç piyasada ortaya çıkacak mal arzını daraltır, dolayısıyla fiyatların yükselmesine sebep olur. Bunun bedelini ödeyen de ithal ürünlere talip olanlardır. Dahası ithalata konu ürün bir üretim girdisi, bir hammadde ya da yarı mamul maddeyse, bu defa artan girdi fiyatları maliyetlere yansıtacak, bu da maliyet yahut arz enflasyonuna yol açacaktır.

Tarifeler ile kotalar arasındaki kayda değer yegâne fark, tarifelerde tahsil edilen gümrük vergileri hazineye gelir kaydedilirken, kota uygulamasında dış ticaretin kısıtlanmasından doğan “kota rantları”nın ilgili kamu otoritesinden ithalat ruhsatı almayı başaran firmalara gitmesidir. Bu rantların bir kısmının kamu otoritelerinden ithalat lisansı alma veya lisansların süresinin

uzatılmasını sağlama girişimi sırasında rüşvet olarak yetkililere aktarılması da muhtemeldir. Dünya Bankası eski başkan yardımcılarında biri olan Anne Krueger, “Rant Kollama Toplumunun Ekonomi Politikası” adlı meşhur makalesinde Türkiye ve Hindistan örneğinde dış ticaret kısıtlamaları ve korumacılık politikalarının kaynak dağılımında etkinliği bozduğu ve ciddi kaynak israfına neden olduğuna işaret etmektedir (Krueger, 1974).

2.7. İthalat Yasakları

Yine yaygın biçimde müracaat edilen dış ticaret engellerinden biri de ithalat yasaklarıdır. Buna göre yurt dışından belirli malların ülkeye getirilmesi ve ticaretinin yapılması büsbütün yasaklanır. Bu malların yurda sokulması yasadışı ilan edilir, bunu yapma girişiminde bulunanlar cezalandırılır. Amaç çoğu zaman –erdemini son derece tartışma götürür bir amaç olarak- kendine yeterlik, bazı malların yurt içinde üretimini sağlamak, bunu yapan yerli firmaları kayırmak, onları dış rekabete karşı korumaktır. Nitekim ekonomik kalkınma ya da sanayileşme stratejileri esas itibarıyla “ithal ikameci sanayileşme” (import-substitution industrialization) ve “ihracata dayalı sanayileşme” (export-led growth/ industrialization) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki yurt dışından ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretilmesini (ithalatın yerine yerlisinin konulmasını, yani ithal ikamesini) öngören kalkınma stratejisidir. İthal yasakları, tarifeler ve kotalar ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikalarının vazgeçilmez araçlarıdır.²

Genel bir gözlem olarak denebilir ki, iktisadi anlamda iktisadi faaliyetlerin doğal akışını engelleyen bütün yasaklar rant yaratır. Çünkü yasaklar çoğu kez kıtlık yaratır, kıtlık ise serbest ticaret ve yasaksız ortamda oluşacak fiyatlara kıyasla çok daha yüksek, fahiş fiyatlara sebep olur. Bu çerçevede aynen tarifeler ve kotalarda olduğu gibi ithalat yasakları da rantlar yaratmakta, kaçakçılık girişimlerine sebep olmaktadır. Sonuçta insanlar hangi malı nereden ve kimden satın alacağına karar verme özgürlüğüne sahip olmamanın, yurt dışından daha ucuza ve daha kalitesini satın alabilme imkânından mahrum kalmanın bedelini çeşitli biçimlerde, daha kalitesiz mallara yüksek fiyatlar ödeyerek, zaman zaman rüşvet-yolsuzluk çemberinin olumsuzluklarına maruz kalarak ödemektedir.

İktisadi anlamda iktisadi faaliyetlerin doğal akışını engelleyen bütün yasaklar rant yaratır. Çünkü yasaklar çoğu kez kıtlık yaratır, kıtlık ise serbest ticaret ve yasaksız ortamda oluşacak fiyatlara kıyasla çok daha yüksek, fahiş fiyatlara sebep olur.

² Sanayileşme ve kalkınma stratejileri konusunda daha geniş bir tartışma için bkz. Meier (1980).

Dış rekabetin olmadığı, yabancı malların piyasaya girişinin engellendiği ya da kısıtlandığı piyasalarda üretici firmaların teknoloji yenileme, yenilik yapma, kaynakları daha etkin kullanma ve maliyetleri minimize etme dürtüsü zayıflamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, tarifeler, kotalar ve ithalat yasakları dışında, yine dış ticareti kısıtlamak amacıyla kullanılan, mal ve hizmet ithalatını kısıtlayıcı, zorlaştırıcı ya da engelleyici başka araçlar da vardır. Bunlar arasında teknik standartlar, sağlık standartları, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve çoklu kur uygulamaları sayılabilir.

Teknik standartlar, belirli ürünlerin ithalatının bazı teknik şartları taşımalarına bağlanması şeklinde yürürlüğe konan engellerdir. Buna göre mevzuatta öngörülen teknik standartları taşımayan ürünlerin ithaline izin verilmez. Benzer şekilde, sağlık standartları da ürünlerin ithaline izin verilmesi için belirli hijyenik koşulları taşımasını öngörür. Teorik olarak gayet makul görünmesine rağmen uygulamada gerek teknik standartlar ve gerekse sağlık standartları dış ticareti kısıtlamanın birer aracı olarak kullanılabilir.

Aralarında bazı nüanslar olmakla birlikte, bütün dış ticaret kısıtlamalarının bazı ortak sonuçları vardır. Dış ticarete kısıtlayıcı yönde yapılan müdahalelerin, görünür ve görünmez dış ticaret engellerinin yaygın sonuçları şu şekilde özetlenebilir: piyasadaki toplam mal arzının daralması, ürün kalitesinin düşmesi, mal çeşitliliğinin azalması, tüketiciler açısından en önemlisi de, fiyatların yükselmesidir. Başka bir deyişle dış ticaretin kısıtlandığı bir ülkede tüketiciler miktarı daha az, kalitesi daha düşük, çeşitliliği daha az mala daha yüksek fiyat ödemek zorunda kalmaktadır. Bu ise tüketici refahının açık biçimde azalmasıdır. Devletlerin yerli firmaları kayırma, koruma ve kollama başta olmak üzere dış ticareti kısıtlayıcı veya engelleyici yönde piyasaya yaptıkları müdahalelerin bedelini tüketiciler dünya nimetlerinden daha az istifade etme, daha dar bir mal-hizmet yelpazesine yetinme, kalitesiz mallara daha yüksek fiyatlar ödeme ve alım gücünün azalması şeklinde ödemektedir.

Dahası dış ticaret kısıtlamalarının sadece tüketici refahını azalttığı sanılmamalıdır. Dış rekabetin olmadığı, yabancı malların piyasaya girişinin engellendiği ya da kısıtlandığı piyasalarda üretici firmaların teknoloji yenileme, yenilik yapma, kaynakları daha etkin kullanma ve maliyetleri minimize etme dürtüsü zayıflamaktadır. Dış rekabetin terbiye edici ve rekabet gücünü artırmaya teşvik edici gücünün devrede olmadığı durumda yerli firmalar kendilerine çeki düzen vermemekte, ürün kalitesini ve çeşitliliğini artırıp maliyetleri ve fiyatları aşağı çekmek için gereken yatırımları yapmamakta, sonuçta uluslararası piyasalarda rekabet gücüne kavuşmamaktadır. Bu durum hem firmaların rekabet gücü ve refah kaybı, hem ülkenin ihracat ve döviz geliri sağlama imkânlarının kısıtlanması demektir. Dolayısıyla dış

ticaret kısıtlamaları sadece tüketiciye değil, aynı zamanda üreticiye ve ülkeye de zarar vermekte, bir bütün olarak toplumsal refahı azaltmaktadır.

Dış ticaret engellerinin, korumacılığın, içe kapanmacılığın, kendine yeterliliği hedeflemenin iktisat ders kitaplarında gözden kaçırılan belki çok daha önemli bir sonucu da, Russell Roberts'ın *Tercih* adlı ilginç, alegorik eserinde son derece ustalıkla dile getirdiği, dış ticarete müdahaleler üzerinden içine kapatılan ve dış dünya ile ilişkileri minimal düzeyde olan bir ülkede yaşayan insanların önlerindeki seçeneklerin daralmasıdır. Eğitimden sağlığa, yurtdışında kariyer yapmaktan teknoloji transferine serbest ticaretin dünyasında insanların önlerindeki seçenekler çok daha fazladır. Korumacılık ve içe kapanma dünyasında çocukların baba mesleğine talim etme, kadınların ev kadınlığına mahkûm olma, bulduğuuyla yetinme ve doğduğu yerde ölme ihtimali çok daha yüksektir. Buna karşılık serbest ticaretin dünyası yurtdışı seyahat, eğitim ve sağlık imkânlarının fazla olduğu, çocukların baba mesleğine talim etmek zorunda kalmadığı, kadınların işgücüne katılıp kariyer yapabildiği, insanların hayallerinin peşinden koşabildiği, daha dinamik bir dünyadır (Roberts, 2021; Acar, 2004).

2.8. Döviz Kuru (Kambiyo) Kontrolleri

Kamu otoritelerinin dünyanın çoğu yerinde piyasaya müdahale aracı olarak başvurduğu araçlardan biri de döviz kuru ya da kambiyo kontrolleridir. Buna göre vatandaşların ellerinde döviz buldurması, yanlarında döviz taşıması, döviz cinsinden bankada hesap açtırması ya büsbütün yasaklanmakta, ya da sıkı şartlar altında kamu otoritelerinin iznine bağlanmaktadır. Döviz kurlarının da arz ve talep koşullarına göre serbest piyasada belirlenmesine izin verilmemekte, kurlar Merkez Bankası tarafından belirlenmektedir. Dış ticaret şirketleri ithalat yapabilmek için ihtiyaç duydukları döviz ancak Merkez Bankasından temin edilebilmektedir. Yine yurtdışına seyahat edecek vatandaşların ihtiyaç duyduğu döviz resmi mercilerin izniyle resmi kurumlardan temin edilebilmektedir.

Döviz kuru kontrolleri sadece dış ticaret kısıtlamalarının bir aracı değildir. Döviz teminini zorlaştırmak elbette ki dolaylı olarak dış ülkelerden mal ithal edebilmeyi zorlaştırır. Bu anlamda kambiyo kontrolleri dış ticarete müdahalenin araçlarından biridir. Ancak kambiyo kontrollerinin etkisi sadece dış ticaretle sınırlı değildir. Söz konusu kontroller hem dışardan ülkeye gelecek turistler, hem de dış ülkelere turistik, sağlık, eğitim, yatırım vb. amaçlarla seyahat edecek yerli vatandaşlar için hayatı zorlaştıran, zaman

Dövizin serbest piyasada alınıp satılmaması, kimsenin cebinde yabancı para taşıyamaması demek, kendi devletinin parası yabancı paralar karşısında sürekli değer kaybederken vatandaşın alım gücünü koruyacak tedbirlere başvuramaması demektir; yerli paranın bir alternatifinin olmaması demektir.

zaman ciddi sıkıntılara yol açan araçlardır. Hatırlanacağı üzere 1980'li yıllara kadar Türkiye sıkı kambiyo kontrollerinin olduğu, yanında döviz taşımanın ve bankalarda yabancı para cinsinden hesap açtırmanın yasak olduğu bir ülkeydi. Sermaye hesabı serbestleştirilmiş değildi; dolayısıyla dışarıya para çıkarmak da, dışardan para getirmek de mümkün değildi. Özal yönetimi altında 1980'li yıllarda yapılan reformlarla sermaye hesabı serbestleştirilmiş, kambiyo rejimi değiştirilmiş, döviz bulundurmamak, döviz cinsinden hesap açtırmak serbest bırakılmış, zaman zaman sabit kur sistemi uygulanmış olmakla birlikte, çoğunlukla döviz kurları serbest piyasada döviz arz ve talebi tarafından belirlenir hale gelmiştir.

Kısaca döviz kuru kontrolleri dış ticaretin de, dış seyahatin de kısıtlanması, hangi ülkenin parasıyla iş veya ticaret yapacağına kendisinin karar verme özgürlüğünün vatandaşlardan ve girişimcilerden esirgenmesi anlamına gelmektedir. Dövizin serbest piyasada alınıp satılmaması, kimsenin cebinde yabancı para taşıyamaması demek, kendi devletinin parası yabancı paralar karşısında sürekli değer kaybederken vatandaşın alım gücünü koruyacak tedbirlere başvuramaması demektir; yerli paranın bir alternatifinin olmaması demektir. Günümüz dünyasında parasız hemen hiçbir işin yapılamaz olduğu dikkate alındığında döviz kurları ve döviz rejimi üzerinden piyasaya yapılan her müdahale vatandaşların ve iş dünyasının manevra kabiliyetini ve hareket alanını daraltmak anlamına gelmektedir.

2.9. Sermaye Akımları Üzerinde Kontroller

Sermaye akımları üzerine konan kontroller de devletin piyasaya müdahale araçları arasındadır. Ülkenin ya da ülkeyi yönetenlerin ne kadar dışa açılmaya ya da içe kapanmaya hevesli olduklarına bağlı olarak, sermaye kontrolleri de sermaye hareketlerini büsbütün yasaklamaktan kısmi serbestliğe kadar uzanan çeşitli şekiller alabilir. Sermaye hesabı libere edilmemiş, sermaye hareketleri serbestleştirilmemiş bir ülke, 1980'ler öncesi Türkiye örneğinde olduğu gibi, büyük ölçüde dışa kapalı, kendi yağıyla kavrulmaya çalışan bir ülkedir. Özel vatandaşların ve işadamlarının yurtdışından ülkeye finansal kaynak getirmesi de, ülkeden dışarıya kaynak transfer etmesi de yasaktır. Kısmi serbestliğin olduğu durumlarda da bunu yapmak kamu otoritelerinin iznine ve çeşitli bürokratik formalitelere tabidir.

Ne kadar hayırlı amaçlarla yapıldığı söylenirse söylensin, milliyetçi duygulara hitap eden süslü argümanlarla süslenirse süslensin, piyasaya (ister iç piyasa ister dış piyasaya yönelik olsun) her türlü müdahalenin son tahlil-

de hedeflediği şey devletin gücünü pekiştirmek, vatandaşların devletten izinsiz faaliyette bulunduğu alan olan sivil toplum alanını daraltmak, tüketicilerin ve üreticilerin, iş dünyası ve girişimcilerin manevra kabiliyetini daraltmak ve hareket serbestisini kısıtlamaktır. Bu sayede vatandaşlar ve işadamları tam anlamıyla devletin kontrolüne girmekte, devletten izin almadan neredeyse hiçbir faaliyette bulunamaz hale gelmektedir.

Serbest ticaret mi, korumacılık mı tartışması kökleri çok eskiye giden bir tartışmadır. Bu tartışmanın her iki kanadında her devirde ve her ülkede taraftarlar ve karşı çıkanlar vardır. Sağcı-solcu, doğulu-batılı, Müslim-gayrimüslim fark etmeksizin her devirde ve her ülkede serbest ticareti savunanlar olduğu gibi, hararetli korumacılık taraftarları da vardır (Acar, 2004). Yukarıda belirtildiği gibi korumacılık taraftarlarının, dolayısıyla korumacı dış ticaret politikalarının gerekçeleri uzun bir liste oluşturur: kendine yeterli, milli güvenlik, işsizliğin önlenmesi, yerli ve milli sanayilerin desteklenmesi, dampinge karşı koruma, adil ticaret, çevrenin korunması, çocuk işçiliğinin önlenmesi, stratejik ticaret politikalarından beklenen avantajlar vb. gibi.

Ancak ilk bakışta kulağa hoş gelen bu gerekçelerin her biri tarihsel tecrübe, rakamlar ve veriler üzerinden çürütülebilir. Daha serbest ticaretçi, daha serbest piyasacı, daha dışa açık ülkelerin daha zengin ve daha müreffeh ülkeler olduğu; buna karşılık daha içe kapanmacı, daha korumacı ve daha devletçi-planlamacı politikalar izleyen ülkelerin daha yoksul, ortalama refah düzeyi daha düşük ülkeler olduğu herkesin kabul ettiği, su götürmez bir gerçektir. Merkezden planlamaya dayalı, otarşiyi hedefleyen, her şeyin devletin mutlak kontrolü altında cereyan ettiği, özel girişimin bulunmadığı komünist sistem ile idare edilen SSCB'nin dağılması, sosyalist sistemin çökmesi ve eski SSCB cumhuriyetlerinin demokrasi ve serbest piyasa sistemine yönelmiş olması bunun en açık kanıtıdır.

Kısaca tarihsel deneyim ve olgusal gerçekler ışığında denebilir ki serbest ticaret politikaları korumacılık politikalarından sadece maddi bakımdan değil, aynı zamanda manevi bakımdan da daha üstündür. Zira serbest ticaret ortamında hem düşük fiyat, yüksek kalite, daha çeşitli bol ve miktarı fazla mal ve hizmet söz konusudur; hem de insanların her bakımdan önlerindeki seçenekler daha fazladır. Serbest ticaret dünyası değişimin daha hızlı olduğu, ülkeler arası etkileşimin daha fazla olduğu, bireylerin baba mesleğine talim etmek zorunda kalmadığı, yurtdışı eğitim ve teknoloji transferi imkânlarının olduğu, daha dinamik bir dünyadır.

Serbest ticaret dünyası değişimin daha hızlı olduğu, ülkeler arası etkileşimin daha fazla olduğu, bireylerin baba mesleğine talim etmek zorunda kalmadığı, yurtdışı eğitim ve teknoloji transferi imkânlarının olduğu, daha dinamik bir dünyadır.

Devletler sürekli –vatandaşlar yaptığında hapisle cezalandırdıkları bir suç olduğu halde, kendileri- kalpazanlık yapmakta, karşılıksız para basmakta, para arzını keyfi biçimde şişirmekte, enflasyon yaratmakta, böylece haksız bir vergilendirme yapmaktadırlar.

2.10. Para Basma Tekeli

Para basma tekeli, ilk bakışta pek kimsenin aklına gelmeyebilecek bir piyasaya müdahale aracıdır. Para basma tekeli sadece devletin para basmaya yetkili olması, devletten ya da onun yetki verdiği Merkez Bankasından başka hiçbir kimse ya da hiçbir firmanın para basma yetkisinin olmamasıdır.

Tarih boyunca devletin ya da hükümetin para basma tekelinin hemen hiç sorgulanmamış olması ilginçtir. Oysa bu tekel sayesinde devletler sürekli –vatandaşlar yaptığında hapisle cezalandırdıkları bir suç olduğu halde, kendileri- kalpazanlık yapmakta, karşılıksız para basmakta, para arzını keyfi biçimde şişirmekte, enflasyon yaratmakta, böylece haksız bir vergilendirme yapmaktadırlar (Hayek, 1990).

İktisadın evrensel yasalarından biri “enflasyonun her zaman ve her yerde parasal bir olgu olduğunu,” yani karşılıksız para basmanın, para arzını şişirmenin kaçınılmaz şekilde fiyatları da şişireceğini, enflasyon yaratacağını söylemektedir (Friedman & Friedman 2021). Bu anlamda enflasyon kontrolü imkânsız faktörlerin önümüze koyduğu bir fatura değil, bir siyasi tercihtir. İster aşırı talepten (talep enflasyonu) ister maliyet artışlarından (arz/maliyet enflasyonu) kaynaklansın, bütün fiyat şişmelerine her zaman para arzındaki ölçüsüz artışlar eşlik etmektedir. Enflasyonun ise ister üretici, ister tüketici konumunda olsun herkese zararı vardır, bir tek merci hariç: hükümet!

Enflasyonun üretici ve tüketiciler üzerindeki maliyetleri ve topluma verdiği zararlar saymakla bitmez. Fiyatlar genel düzeyinin etkili ve sürekli artışı olarak tanımlanan enflasyon, halk dilindeki ifadesiyle hayat pahalılığıdır; bütün mallar ve hizmetlerin fiyatlarının sürekli olarak artmasıdır. Türkiye’nin 1970’li yıllardan beri müzmin sorunu olan, dünyanın da Covid-19 pandemisinin etkisiyle son iki yıldır ortak sorunu olan enflasyon, yukarıda da değinildiği üzere fiyat sinyallerini bozmakta ve fiyat mekanizmasını etkin işlev göremez hale getirmektedir. Fiyat mekanizmasının etkin çalışmadığı ortamda kaynak dağılımında etkinlik de bozulmaktadır; öngörülebilirliği azalmakta, belirsizlik artmaktadır. Belirsizliğin yüksek, öngörülebilirliğin düşük olduğu bir ekonomide, yatırım ortamı kötüleşmekte, yatırımcılar önlerini görememektedir. Yatırım ortamının kötüleşmesi hem yerli hem de yabancı yatırımları aşağı çekmekte, bu durumdan ülkenin uzun vadeli büyüme performansı da olumsuz etkilenmektedir. Fiyatların hep birlikte artması vatandaşların satın alma gücünü düşürmekte, dar ve sabit gelirlileri yoksullaştır-

makta; beklenmeyen ya da “sürpriz” enflasyonun beklenenden büyük ya da küçük olması durumuna göre, işçi-işveren ve borçlu-alacaklı arasında haksız servet transferlerine yol açmaktadır.

Bunca olumsuz etkilerine ve ciddi maliyetlerine rağmen enflasyonun neden önlen(e)mediği sorusu yerinde bir sorudur. Enflasyonu yüksek ülkelerin hükümetleri ve merkez bankaları genellikle dış olumsuz şartlara bağlasalar da, istisnai anormal durumlar hariç enflasyon bir siyasi tercihtir. Zira karşılıksız para basarak enflasyon yaratmanın devlete, onu çekip çeviren yasal organ olarak da hükümete üç önemli faydası vardır: 1) Senyoraj geliri, 2) Enflasyon vergisi, 3) Borçlarının bir kısmından kurtulma.³

Para basma sadece devletin tekelinde olduğu için, devlet istediği zaman kâğıt ve mürekkep maliyetine para basarak kasasını doldurma, gelir yaratma imkânı vardır. Akşam olmayan parayı –para basma makinelerini sabaha kadar çalıştırmak suretiyle- sabaha var edip kasayı doldurma imkânı başka hiç kimsede yoktur, sadece para basma tekeline sahip devlette vardır (senyoraj geliri).

Öte yandan artan para arzı sayesinde bütün fiyatlar şişmekte, nominal gelirler artmakta, böylece kişilerin kazançları nominal olarak (kâğıt üzerinde) bir üst vergi dilimine erişmektedir. Artan oranlı vergilendirme sistemi gereği vergi mükellefleri daha yüksek oranlardan vergi ödemek zorunda kalmakta, böylece devlet mükelleflerin rızasını almadan, haksız bir vergilendirme yapmış olmaktadır.

Nihayet, sahip olduğu para tekeli sayesinde para basarak enflasyon yaratmanın devlete üçüncü faydası, borçlarının reel değerini azaltmak, bir oldu-bittiye getirip borçlarının bir kısmından kurtulmaktır. Basit bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse, enflasyonist ortamda devlete borç verenler, o parayı –isterse faiziyle birlikte olsun- geri aldıkları zaman, enflasyon nedeniyle piyasadaki bütün malların fiyatları da şişmiş olduğundan, artık o parayla -vaktiyle devlete borç vermek yerine piyasadan mal satın almış olsaydılar- alabilecekleri malları şimdi almaya güç yetiremez duruma düşmektedirler. Türkiye’deki güncel rakamlar üzerinden basit bir örnekle mesela, her biri 1000 TL’den 10 masa alabileceği 10 bin TL’yi Hazineye

Artan oranlı vergilendirme sistemi gereği vergi mükellefleri daha yüksek oranlardan vergi ödemek zorunda kalmakta, böylece devlet mükelleflerin rızasını almadan, haksız bir vergilendirme yapmış olmaktadır.

³ Enflasyonun nedenleri, devletlerin neden enflasyonist politikalar uygulamayı tercih ettiği, bunun doğurduğu kötü sonuçlar ve enflasyonun nasıl kalıcı biçimde önlenebileceği konusunda daha geniş bir tartışma için bkz. Friedman & Friedman (2021).

1) Hiçbir şey bedava değildir, her şeyin bir bedeli vardır, 2) Her şeyin bir fırsat maliyeti vardır, 3) Piyasaya müdahalenin görünmeyen ve niyetlenilmemiş sonuçları vardır.

yüzde 20 faizle bir yıllığına borç vermiş olan biri, dönem sonunda artık dönem başında alabildiği 10 masayı alamamaktadır. Enflasyon yüzde 50 olduğundan 10 masa 15 bin TL etmekte, ama vatandaşın elinde sadece 12 bin TL bulunmaktadır. Böylece dönem başında değer olarak devlete 10 masa ödünç vermiş olan bir kişi şimdi ancak 8 masa satın alabilmektedir. Başka bir deyişle alım gücü açısından sizden 10 masa almış olan devlet bunu 8 masa olarak geri ödemiş, borcunun bir kısmını tırpanlamış olmaktadır. Böylece devlet kendi yarattığı enflasyon sayesinde borçlarının bir kısmından kurtulmakta, borçlarının reel değerini azaltma yoluna gitmektedir.⁴

3. SONUÇ

Dünyanın her yerinde devletler, hükümetler ya da kamusal otoriteler piyasaya sürekli müdahale ederler. Bu anlamda tamamen serbest, kendi haline bırakılmış, dizginlenmemiş, başıboş bir piyasa, yüzde 100 piyasa ekonomisi yoktur. Devletler çoğu kez kulağa hoş gelen, milliyetçi duyguları okşayan, seçimlerde oy konsolidasyonu sağlamaya dönük, “hayırlı” amaçlarla piyasalara her gün müdahale ederler. Piyasaya müdahalenin ilan edilen amaçları arasında yerli sanayileri korumak, dış ödemeler dengesi açıklarını azaltmak, bebek endüstrileri korumak, yerli ve milli üretimi artırmak, kendine yeterliliği sağlamak, gelir dağılımında adalet, ekonomiyi canlandırmak, gıda güvenliği, milli güvenlik, işsizliği önlemek, çiftçileri desteklemek vb. gibi çok çeşitli amaçlar sayılabilir. Yine piyasaya müdahale vergiler, sübvansiyonlar, taban fiyat, tavan fiyat, asgari ücret yasaları, tarifeler, kotalar, ithalat yasakları, döviz kuru kontrolleri ve sermaye akımları üzerine konan kontroller gibi çok çeşitli araçlar üzerinden yapılmaktadır.

Ancak, yukarıda da değinildiği gibi, iktisadın evrensel yasalarından şu üçü devletlerin ne kadar kulağa hoş gelen amaçlarla yapılmış olursa olsunlar, piyasaya müdahalelerin maliyetsiz olmadığına işaret etmektedir: 1) Hiçbir şey bedava değildir, her şeyin bir bedeli vardır, 2) Her şeyin bir fırsat maliyeti vardır, 3) Piyasaya müdahalenin görünmeyen ve niyetlenilmemiş sonuçları vardır (Acar, 2018a). Bu bağlamda piyasaya müdahale de bedava değildir, görünür görünmez, toplumun çeşitli kesimlerinin ödediği maddi ve manevi bedelleri vardır. Piyasaya her müdahale birilerine bazı kazanımlar sağlarken ya da sağlar gibi görünürken, aynı zamanda toplumu bazı

⁴ Para basma tekelinin yarattığı korkunç sonuçlar ve bu tekelin devletin elinden alınması durumunda ortaya çıkması muhtemel olumlu sonuçlar konusunda çok önemli bir tartışma için bkz. Hayek (1990, 2022).

seçeneklerden vazgeçmek zorunda bırakılmaktadır. Nihayet her piyasaya müdahalenin ilk bakışta görünmeyebilen, zamanla ortaya çıkan ya da daha görünür hale gelen, arzu edilmeyen, niyetlenilmemiş sonuçları vardır.

Özetle söylemek gerekirse, vergilerin kaçınılmaz sonucu vatandaşların, vergi yükümlülerinin alım gücünün azalması ve buna bağlı olarak iktisadi faaliyetlerin zayıflaması ve sönükleşmesidir. Teşvik ve sübvansiyonların kaçınılmaz sonucu kaynak dağılımında etkinsizlik ve kamu finansman açıklarının artmasıdır.

Arz-talep koşullarından bağımsız olarak yapılan asgari ücret düzenlemelerinin kaçınılmaz sonucu işsizliğin artması, kendilerini korumak için kanun çıkarılan niteliksiz işgücünün bir kısmının mevcut işini de kaybetmesidir.

Tarifeler, kotalar, ithalat yasakları gibi dış ticareti kısıtlayıcı ya da engelleyici müdahalelerin kaçınılmaz sonucu piyasada mal mevcudunun ve çeşitliliğinin azalması, kalitenin düşmesi, fiyatların yükselmesi, gümrük kapılarında rantların oluşması ve bunların paylaşımı konusunda çeşitli rüşvet ve yolsuzluk faaliyetlerinin yaygınlaşması, bir bütün olarak toplumsal refahın azalmasıdır. Tavan fiyatın kaçınılmaz sonucu kuyruklar ve kıtlıklar, taban fiyatın kaçınılmaz sonucu da üretim fazlası ve kamu finansmanı üzerinde yeni yüklerin ortaya çıkmasıdır.

Söz konusu müdahale şekilleri ve araçları içinde çağdaş, demokratik, özgür ve müreffeh bir toplum bağlamında en savunulabilir olanı, makul ölçülerde olmak koşuluyla, vergilerdir. Çünkü özgürlükleri garanti altına alacak, güvenliği sağlayacak, adalet dağıtacak, büyük altyapı yatırımları yapacak bir kamu otoritesine duyulan ihtiyaç açıktır. Devletin üreteceği kamu hizmetlerini finanse edebileceği en sağlam, kalıcı ve güvenilir kaynak ise vergilerdir. Vergiler dışında kamu harcamalarını finanse etmenin yegâne iki yolundan biri para basmak, diğeri borçlanmaktır. Para basmanın kaçınılmaz sonucu enflasyon, borçlanmanın kaçınılmaz sonucu ise –borçlanmanın içerden mi, dışardan mı yapıldığına bağlı olarak- devlet büyürken özel sektörün küçülmesi, dışlama etkisi, faizlerin yükselmesi ve yatırımların azalması, büyümenin yavaşlaması ve dış politikada bağımsız hareket etme ve manevra kabiliyetinin daralmasıdır.

O halde, piyasaya müdahale bağlamında ideal durum, yetkileri sınırlı, şeffaf, hesap verebilir minimal devletin, israf ve savurganlığı en aza indirerek harcamalarını vergilerle finanse etmesi, teşvik ve sübvansiyonlarda oldukça seçici davranması ve bunu geçici bir süre için yapması, dış ticaret üye-

rinde ise –olağanüstü istisnai durumlar dışında- kısıtlayıcı müdahalelerde bulunmamasıdır. Karşılıksız para basmak suretiyle enflasyon yaratmak devlete kısa vadeli bazı faydalar sağlasa da, hem üreticilere hem de tüketicilere büyük zararlar vermekte, ülkenin uzun vadeli büyüme performansını da düşürmektedir. Bu nedenle her ne surette olursa olsun hükümetler para basarak enflasyon yaratma yoluna gitmemeli, hatta daha iyisi, ünlü serbest piyasacı düşünür, Nobel Ödülü sahibi Hayek'in (1990) önerdiği gibi, devletlerin para basma tekeline son verilerek, piyasada malının kalitesine güvenen firmaların kendi paralarını basabildiği, rekabetçi bir para sistemine geçilmesidir.

KAYNAKLAR

- Acar, Mustafa (2018a). *İktisadın Evrensel Yasaları ve Kadim Sorunları*. Konya: Literatürk-Academia.
- Acar, M. (2021), *Liberal Düşünce, Özgürlük ve Serbest Piyasa Ekonomisi*, İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları. https://www.academia.edu/50975587/Liberal_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce_%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCK_ve_Serbest_Piyasa_Ekonomisi
- Acar, M. (2007). Milton Friedman ile Özgürlük, Piyasa, Hayek, Keynes ve Pinochet Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 12(48), 181-197. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/48198/610010>
- Acar, Mustafa (2004). İktisadın Ezeli Sorunsalı: Serbest Ticaret mi, Korumacılık mı? *Piyasa*, Bahar 2004, C. 3, Sayı 10, ss. 1-23.
- Demir, Ömer ve Acar, Mustafa (2020). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Genişletilmiş ve Güncellenmiş 7. Bs., Konya: Literatürk-Academia.
- Friedman, Milton ve R. Friedman (2021). *Tercih Özgürlüğü*. Çev. M. Acar, Ankara: Serbest Kitaplar.
- Hayek, Friedrich August (1990). *Denationalisation of Money-The Argument Refined: An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies*. 3rd Ed., London: The Institute of Economic Affairs. [Türkçesi: *Paranın Özelleştirilmesi*. Çev. M. Durdu, İstanbul: alBaraka Yayınları, 2022.]
- Investopedia (2023), "Laffer Curve: History and Critique," <https://www.investopedia.com/terms/laffercurve.asp> (erişim: 22.08.2023)
- İbn Haldun (2018). *Mukaddime*. Haz. S. Uludağ, 18. Bs., İstanbul: Dergah Yayınları.
- Krueger, Anne O. (1974). The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *The American Economic Review*, Vol. 64, No. 3, pp. 291-303. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/1808883>
- Meier, Gerald M. (1980). *Leading Issues in Economic Development*. Fifth ed., New York: Oxford University Press.
- Roberts, Russell D. (2021). *Tercih: Bir Serbest ticaret ve Korumacılık Öyküsü*. Çev. M. Acar, 13. Bs., Ankara: Liman Kitapları.
- Seyidoğlu, Halil (2017). *Uluslararası İktisat*. 21. Bs., İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Smith, Adam (2022 [1776]), *Milletlerin Zenginliği*, Çev. M. Acar, 3. Bs., İstanbul: Liberus Yayınları.

LİBERAL PERSPEKTİF ANALİZ

Sayı: 25 • Ekim 2023

PİYASAYA MÜDAHALE VE SONUÇLARI

Prof. Dr. Mustafa Acar

Çankaya Mahallesi Atatürk Bulvarı No: 160 D: 10, Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 www.oad.org.tr info@oad.org.tr

[f](https://www.facebook.com/ozgurlukarastirmalari) ozgurlukarastirmalari [t](https://twitter.com/ozgurlukar) ozgurlukar